

BATAVORVM

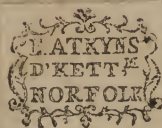
CVM ROMANIS

BELLVM.

à Corn. Tacito lib. IV. & V. Hist. olim descriptum,
figuris nunc æneis expressum.

Auctore OTHONE VENIO *Lugdunobatauo.*

DE BATAVISCHÉ
OF: OVDE HOLLANDTSCHE OORLOGHE
teghen de Romeynen.

ANTVERPIÆ,
Apud Philippum Lisaert.

M. DC. XII.

Cum Gratia & Privilegio.

RH.

*Old Version
of Lyden*

*(Lithography
1785)*

*Engraved by Antonia Tempsta (the engraver's name)
1785*

RH.

De Romeynsche Commissarissen int oplechten vant Hollandfch volck den Romeynen ten dienste, kiesen wt oude mannen, de welke sy hen met ghede lieten afroopen; oft opgheschtoten ionghelinyhen, die sy tot oneerbaerheyt nasbruycken: waer door de Romeynen in grooten haet comen.

2

Romani delectui Bataworum habendo praepositi agunt insolentius; senes nimirum conquereudo quos pretio amitterent, vel impuberes et forma conspicuos, quos ad stuprum trahant.

Cl. Cuius ende Paulus synen broeder Hollanders, van Conincklycken
 stamme, zynde Overste der Hollandischer soldaten, den Romeynen denende,
 werden valschelyck by de Romeynen beschuldicht: hier door werdt
 Paulus onthals't, ende Cuius gheuangen na Romem ghesonden.

3

Cl. Cuius et Iulius Paulus Bataui fratres, regia stirpe oriundi
 cohortes suorum ducentes falso rebellionis crimine apud
 Romanos deferuntur, Hinc Paulum Fonteius decollari præcipit,
 Cuius vero catena inuictæ, qui deinde Romam captiuus mittitur.

R.H.

Civis ontslaghen zande, wiede de principaeste van't lande int Schaker bosch: verhaelt hoe dat hy niet meer als medghejellen van de Romeynen, maer als slaven ghehouden werden, ende dat sy sterck ghenoggh waren om den Romeynen te wederstaen, waer toe hyse beweeght, ende neemtse den eet af.

4

Civis carcere liberatus primores gentis in sacrum nemus ad epulas vocat; de iniurijs Rom. conqueritur, se iam non ut socios, sed servorum loco, haberi docet, esse sibi quosq; vires vis resistendi, qui magno cum assensu auditus patrijs execrationibus uniuersos adigit.

Hy ſchickte teyfont aende Noordhollanders, die voor hun Overſte maecten Bruno,
 ben beffende, naer ouder gheuonte, op een ſchilt; ſy cryghen de Weſtyriſen
 oock tot hen, ende overcampelen twee bonden der Romeynen, die weghloopende
 ſtocken de cleyne ſchantſen in brande, dieſe niet beſchermen en connen.

5

Cannefatibus rem Cuulis patefecit, qui mox Brauonem ſcuto
 pro more gentis impositum ducem conſtituit, et acutis Friſjis
 duas cohortes Rom. inuadunt, excidijs caſtellorum imminet; quae
 a Romanis fugientibus, cum ea defendere non poſſent, incenduntur.

De Romeynen vergaderen opwaerts by den Ryn, den welcken Ciuilis
te veldt comt, ende wint den slag, door dien eenighe Tongersche venelden tot
hem ouer vallen. cryght oock 24. schepen in den Ryn, die het Hollandsch
hoofsvolck, worpende de Romeynsche soldaten ouer boort, aen syn syde brenghen.

6

Haud praecl. à Rheno Romanos in vnam collectos Ciuilis
profligat, quod Iungrorum cohors ad ipsam deficeret: viginti qua-
tuor naues Romanorum Bataui nautae, propugnatores impe-
ditendo, et in aquam deturbando, ad Ciulem pertrahunt.

RH.

De Duytschen belouen door ambassaden hulpe aen Cuius, die de Walen oock soeckte te verwillighen met los te laten die hy in den slaghe gevanghen hadde, ende door het schencken van de Romeynsche wapenen: die in synen dienst blyuen willen, gheeft hy seer goede soldt.

7

Germani Cuius amicitiam affectant, et auxilium pollicentur, qui Gallos etiam ad se pertrahere conatur, captiuos gratis, et armis Romanorum donatos demittendo, manentibus honoratam militiam offerendo.

De Romeynen cōmen nu stercker te veldē, denwelcken Cuālis slagh leurt, ende doet syn vrouwen, moeder, susters, ende alle de vrouwen ende kinderen achter aen staen. De Romeynen verlieten den slagh, ende salueren hen int Oude leger, nu ter tyde Santen ghevoemt, van Augustus gheboet, om Duytschlandt in bedwangt te houden.

8

Romani numerosiorem exercitum parant Cuālem oppug-
naturi; sed a Cuāli, qui uxorem, matrem, sororem reliquorumque
vxoies et proles à tergo constituerat, funduntur, et in
Castra vetera, velut in praesidium, fugere compelluntur.

Het Hollandsch cryghsvolk dat in Duytschlande was, comt af van Cuius te voren verwillight zynde. De Romeynen te Bon liggende vallen sterck wt om dat te beleitten, maer worden van de Hollan- ders gheslaghen; dewelcke voort treckende voeghen hen by Cuius.

9

Bataurorum cohortes in Italiam pergentes a Cuius occulte domum reuocantur: Romani Bonnam insi- dentes iter impedire conati erumpunt, sed a Batauis funduntur.

Civlis doende de Duytschen op beyde syden van den Ryn trecken, om
 verwaerlycker te schynen, ende oock de Schepen teghen stroom op, belegert
 het Oude leger. De Hollanders stormen op Houde bruggens daer onder eenighe
 stonden die de wallen breken maer worden van de Romeynen afgeslagen.

10

Varios ab utraque Rheni parte Civilis Germanos constituit, ut metum
 incuterent, et naues contra fluxum deducit. Veteri oppugnat, Batavi
 in ponte ligneo, in quo inferni qui vallum effrangerent, delitabant,
 manibus adnato pugnantibus: sed à Romanis propulsantur.

Ciullis de Crullche daer by op verbittert was (mits dien sy hun
 vaaderland verlooehende, eenen Roomfchen naem, teweten Agrippynen,
 aenghenomen hadden) verflaghen hebbende, fchickt fyn volck ouer de Mofe,
 quillende de Geldersche, Triersche, ende Terouaensche frontieren.

12

Ciullis caesis Vbijs (quos, eo quod vetus exuentes no-
 men, Romanum assumpsissent, exosos habebat) suos
 trans Mosam dirigit, qui, Menapios, Treuiros, et
 Mornos fines infestant, damnaque varia inferunt.

Een ſchip met cornen gheladen blyft op een drooghte ſteen; de Duytſchen pooghen naer hen te trecken; ſoo oock de Romeynen: waer door eenen volcomen ſlaagh is ghereſen. de Duytſchen houden t'velt, ende cryghen t'ſchip. Cuius verrast de Ceulſche, ende verſlaefte te Duren.

12

Nauem frumento grauem vadis inherentem Germani in suam ripam pertrahere conantur, sed nequidquam impudentibus Romanus praelium oritur. in quo Germani superiores nauem abripunt; Cuius autem Vbius in vico Marcoduro profugat.

De Hollanders beſormen op een nieu het Oudt legher, ghemaect hebbende eenen houten toren met dobbel ſtagie, om daer op te vechten: maer den ſeluen worde met balcken ende ſtenen van de Romeynen ghebroken, die d'Hollanders oock verſchruken met een wiggalghe, daer ſyſe mede vattende in hun legher werpen.

14

Bataui turrim duplici tabulato vallis admouent, e qua legiones oppugnant. hanc a Romanis iniecta trabes perfringunt, qui et aliam machinam parant, que repente dimiſſa Batauos ſingulos aut plures ſublime rapiet.

Het Oude leger wordt nauwer beleghert, het welck de Hollanders
 sonder ophouden ook des nachts bestormen. De Duytschen maken groote
 vieren, ende half droncken zynde belopen met groot ghevelt de wallen,
 maer worden van de Romeynen wederom afgheslayhen.

13

Civili secundo Vetera oppugnat; at Germani,
 excitatis noctu ignibus, et vino calentes, ad pugnam
 temere feruntur, atque idcirco a Romanis, quibus
 ignium fulgor proderat, sagittis et pilis ceduntur.

Een Beuelhebber vint Oude legher, comt wt om van peys te handelen: maer
 Cuius verhalende, hoe dat hy voor synen loon van den dienst van 25. jaren
 den Romeynen ghedaen, ontfanghen hadde syns broeders onschuldighe doot,
 ende syn schandelycke ghevanghensse, blyft volstandigh in syn vooruenen.

(15)

Montanum Vetera ad Cuium legatum mittunt, qui pacem
 suadeat. Sed Cuius callide respondens de Rom. mirra conque-
 ritur, quod nimirum fratrem interfecerint, ipse quoque tot annorum
 militia nullam praeter vincula mercedem consecutus sit.

Civlis eerst verslaghen hebbende het secours, werde van selue wederom te rugge ghedreuen, ende pafsterende met de ghevanchene ende de ghewonen banieren voorby het Oude legher, roepte Victorie, ende raede hen op te uleuen. Enen gheschieden Romein roepende, dat het secours ghewomen hadde, ende niet by was, worde loof sieken.

16

Civlis auxiliarios invadens, et magna caede edita, ab iisdem rursus in fugam compellitur: Captivos tamen et vexilla, quasi re praecclare gesta, ostentat. Sed vnus e captivus rei veritatem patefaciens, a Germanis mox obrutricatur.

Het secours naer by synde, de belegherde vallen wt, Cuilis valt met syn pcerdt, waer door de Romeynen moct grypen, meynende dat hy doot oft ghequetst was. De Hollanders vervaert zynde, vluchten, ende laten het secours in trecken.

17

Cum auxiliarij haud procul abessent, obsessi portis erumpunt. Cuilis lapsu equi prostratus, creditus aut vulneratus aut interfectus, multum suis pavoris et hostibus alacritatis dedit. Batavi fugientes, legiones ingredi Vetera permittunt.

R. H.

Ciulis, Tutor, Clasticus, ende andere Friersche comen 'samen
 secretelyck in een borghers huys binnen Ceulen, raemende hoe sy de
 Roomse Colonnellen souden sien om te brenghen, ende alsoo het Roomsch
 cryghsvolk aen hun syde te trecken, ende aen hen te doen sweren.

Ciulis, Tutor, Clasticus et alij Treuiri in Ubij
 de interficiendis Romanis consilia agitant.
 Sed parcendi ratio euicit, allectis in societatem;
 legatis legionum tantum interfecit.

Het Oude legher wordt verbrandt. Cuius doet syn hayr afsnyden, belooft hebbende t'selue niet af te scheren, voor hy en hadde de oorloghe gheevndt, ende hem ghewroken. Hy laet oock sommige Romeynsche ghevangene van syn cleyne soonken met kinderpykens doorschieten.

(20)

Direptis Castris faces inijciuntur: ac tunc Cuius post caepa aduersus Romanos arma propexum crimem, vti iurauerat, se ultus, deposuit. Filio quoque parvulo quosdam e captiuis sagittis puerilibus figendos obtulit.

Die van't Oude legher door hongher ende noode gheuen hen op, ende
 biâden lyfs ghenade. Ciuilis, mits aen't Nederlande eede doemde, belayfste vry
 gheleyde; maer de Duytschen, soo sy een myle ghetrocken hadden, verslaen'te swaer
 van Ciuilis hem excuser't, als teghen synen danck ende ghebode gheâem zynde.

Obsesi fame pressi sese dedunt, vitam rogantes; Ciuilis, modo
 Gallie iurent, in gratiam recipit: Sed Germani coorti
 exeuntes aggradiuntur, et pugnacissimos quosque obtruncant.
 quod Ciuilis tamen iniusti suo factum esse promulgat.

De Ceulſche ſchicken gheſonten met preſenten aan Cuſilis ende aan Velleda, de welke
 zynde Gouvernante van Deyſchlandt ende wierſeyghheſe van Cuſilis, gheluck, gheeft
 door andere perſoenen antwoordt van eenen hoogen toren, als dienſteſſe der Ceulſen. De Ro-
 meynſche Leguenen door beul van Cuſilis truckende in garviſoen, worden vande Deyſche beſpot.

21

Legati ab Agrippinensibus ad Cuilem et Velledam mittuntur. erat
 haec Germaniae princeps et Deorum quodammodo interpres, et sublimi
 e turri consulta responsa dabat. Cuilis Romanorum Legiones hinc inde
 pro praesidio collocat, quae in transmutatione loci, a Belgis irruerunt.

Samnighe Triersche, Doornickers, ende andere stellen hen teghen de
 Hollanders. Cualis springht tuschen beyde, ende sileise, roepende, dat
 der Hollanders voornemen niet en was, ouer hen oft andere beere te
 zyn, maer hen als medeghesellen te nemen. waer door se alle tot hem oerualten.

22

Treuari, Nerui et vicini Batauis sese opponunt et praelum
 ineunt. Hic Cualis eques agmini se Tungarorum intulit, dicens,
 non dominari caeteris Batauis uelle, sed societatem eorum exposcere.
 His dictis pacati animi et ad Batauorum partes allecti.

De Romeynen schicken Cerialen met groot volck van Roomen over de
 Alpes. men traectert te Remis: Valentyn eenen ouersten der Friesche,
 raedt de Romeynen wt het lande te houden; maer de Walsche steden
 raden tot accoort, twelck ghevolght zynde accorderen met de Romeynen.

23

Cerialis magnis copiis instructo per Alpes descendente Gallie
 ciuitates sibi metuentes Remis conueniunt: instructor belli
 Valentinus mutiam in pop. Romanum effundit, at Iulij Augusti
 von Romanam et pacem predicantis consilio acq̄ueuerunt.

De voor tocht van Cerialis werdt van de Frierfche ende van de Romeynfche foldaten (die Nederlandt ghesworen hadden) verflaghen, maer de Romeynfche foldaten wycken daer naer wederom af by de Romeynen foo doen oock de Wormfche ende Straesburghfche.

(24)

Cerialis copie a Treuris et legionarijs Romanorum, qui in nomen Belgarum iurauerant, delentur. Sed Romani iterum ad suos deficiunt, quos secuti sunt Wormatienses et Argentoratenses.

Cerialis come by Trier, daer het Nederlansch volck gheslerckt liggende op een hooghte, van de Romeynen gheslaghen wordt, ende den meesten Adel ghevanghen: onder andere Valentyen den Ouersten van de Treversche, die naer Roomen ghesonden wordt, ende daer ghedoodt.

(25)

Cerialis Treiros venit, et Belgas in colle sparsos profugit, praecipuos quosq; et in his Valentinum, captiuos abducit; qui deinde Romam missus capitis periculum adiit.

Cerialis comt te Trier, ende neemt de Romeynsche soldaten, die Nederlandt ghesworen hadden, seer beschaemt ende beducht staende, in ghenade ende in dienste, latende heel het legher door wt gaen, op groote straffe, dat niemandt hen dat soude verwyten

(26)

Treuiris insedit. Cerialis, et Romanos qui in Belgicarum nomen. urauerant, in gratiam recipit, et per signa dispergit: prohibens ne quis hoc illis, sine in uirgulo aut certamine, vitio verteret aut exprobraret.

De Hollanders overvallen by nachte het legher van Cerialis, innemende de brugge van de Moesel: maer worden door het plunderen wederom gheslaghen; ende Cerialis niet rustende, overvalt ende neemt hın legher oock in, op den seluen dagh.

27

Committitur praelium inter Romanos et Batavos iuxta Mosellam, quā improvise noctu castra Rom. irrupere, sed praeda onusti ab eisdem obruantur: Cerialis nullam suam quietem indulgens hostium castra victor pertrahit.

De Ceulſche maeckende het Duijſch garniſoen, dat hier en daer in de huſen gheleyt was, droncken, doodſe ende verbrande, ende brengen tot Cerialis de meſvrouwe ende ſuſter van Civilis, die hy daer tot meerdere verſekerinſe des verbonds ghelaten hadde.

(28)

Agrippinenses, Germanorum cohortem praesidio relictam, vino obruant, et obrutam dolo interficiunt; Civilis uxorem et sororem, quas ille majoris fidei et societatis ergo illic reliquerat, ad Cerialem deducunt.

Cuius maecte hem sterck by het Oudt legher, ende maecte enen
 dyck, die den Ryn ouer t'landt doet loopen daer Cerialis lagh.
 men vecht int verdroncken landt, daer de Duytschen lanck van
 persoon fynde, ende den grondt kennende, de Romeynen doen wicken.

(29)

Cuius reparato per Germaniam exercitu apud Vetera con-
 sedit, molem Rheno iniecit, vt aqua circumquaque stagnaret,
 et Romani nandi ignari in aquis pugnarent. Germani
 aquis exstantes et vadi gnari Romanos in fugam pellunt.

Des anderen daeghs is den slagh aengegaen, neffens den Ryn: hier hadde
 Cuius bycans de victorie: maer Cerialis door aduys van eenen oerlooper
 schickt ruyters van achter door Everdroncken landt, daer den grondt hart
 was; ende wint den slagh, dryuende de Hollanders in den Ryn.

30

Postridie iterum acriter ad Rhenum pugnatur; victoria penes
 Cuiilem stetit, ni perfuga Batauus Cerialem adijset,
 terga hostium promittens, si per extrema paludis eques mittere-
 tur, qui deinde circumfusus hosti Batauus in Rhenum compulsi-

Cuulis doet op eenen dagh bespringhen wyck te Duerstede, Rhenen, Wageringhen ende Arnhem: maer Cerialis comende tot onse, belet het stormen, ende dryft de Hollanders in de riuere. Cuulis werde ghekent ende beschoten, soo dat hy bedwonghen worde sijn peerdt te verlaten ende ouer te swemmen.

Germani Batavoduri irrumperere pontem nituntur, Batavi quatuor simul vrbes oppugnant, sed mox ut Cerialis suis subsidio venit, in annum aguntur. Cuulis dum fugientes retentat agnitus, petitus telis, relicto equo tranat. Tutorem Clasticumque Intres appulsi vexere.

De Duytschen ende Hollanders ouervallen by nacht de Romeynen, ende
 cryghen het schip van den Generael ghevanghen, meynende dat Cerialis
 daer in was, die dien nacht elders gheslagen hadde. Sy schrieken des
 morgghens niet noch andere schepen voor een present aen Velleda.

32

Castra Romanorum Germani irrumpunt, et in tentorijs
 obuios trucidant; turbant ad haec classem, quam iniectis
 vinculis ad se trahunt, et praetorium in qua autem esse arbitra-
 bantur (qua tamen alibi noctem exerat) abreptam Velledae donant.

Cuius mæcht hem sterck met een armade inden Ryn. meest om den Romeynen de vissuakie te benemen: Cerialis mæchte oock een armade ghereedt: maer soo d'een den windt ende d'andere den stroom hadden, en konden sy niet anders doen dan met pylen naer malckanderen schieten.

33

Qualis naualem aciem instruit, et varias armat naues: direxit suam ex aduerso classem, Cerialis, sed numero impari: que secundo tamen flumine ferebatur, Batavis vento ventibus. Sic præteruerti, tentato tantum telorum iactu, dirimuntur.

De Romeynen vallen in Hollandt, bederven ende verbrandent al waer
sy comen. Cerialis belooft den Hollanders peys, ende aen Cuius gratie:
Velleda oock met eenen vermanende, datse met haer Duytschen
ophouden soude van oorloghen, om tlandt niet voordr te bederven.

34

Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus,
agros tamen Cuius intactos reliquit; cui deinde
veniam, et Batavis pacem ostentavit. Velleda quoque
vt Germanos varia clade edoctos compesceret, iussit.

De Hollanders heengst zynde beghimen met malckanderen van
accorde te spreken, d'oorfak van d'oorloghe Ciuili wytende: de
welcke hemmen sin merckende, heft hen voorkomen, latende de brug:
ghe die ouer d'Isel lagh afbreken, om niet Cerialis te parlementieren.

35

Batauos interim aduersis fractos, ideoque in pacem
propensos, praeuertere studuit Ciuilis, ideo Nabaliae pontem
praescindi iussit, in quo cum Cerialis de pace agitaret.

R.H.
 Cuius is op d'een syde van de ghebroken brugge comen staen, ende Cerialis op d'andere. Hier heft Cuius de redenen van desz oorloghe verhaelt; ende doort e'samen spreken zyn de Hollanders met de Romeynen int' oude verbonde ghebleuen.

Hinc in abruptam partem pontis Cuius, illinc vero Cerialis ascende. Factionem suam excusat Cuius, et belli causam exponit, quo facto Bataui cum Romanis in gratiam rediere, veteri societate fruente.

Ant. Tompeta. f.

Anno 1611.

De Duytschen belouen door ambafadèn hulpe aen Cuulis, die de Wälen oock foorct te verwillighen met los te laten die by in den slaggh ghevanghen hadde, ende door het fchenken van de Romeynfche wapenen: die in fynen dienft blyuen willen, gheeft hy feer goede foldat.

(7)

Germani Cuulis amicitiam affeñant, et auxilium pollicentur, qui Gallos etiam ad fe pertrahere conatur, captiuos gratis, et armis Romanorum donatis demittendo, manentibus honoratam militiam offerendo.

Cuſilis is op d'een ſide van de ghebroken brugge comen ſlaen, ende Cerialis op d'andere. Hier heeft Cuſilis de reden en van dese oorloghe verhaelt, ende doort e'ſamen ſpreken een de Hollanders met de Romeynen int oude verbonde ghebleuen.

36

Hinc in abruptum partem pontis Cuſilis, illic vero Cerialis aſcendere. Factum ſum excuſit Cuſilis, et belli cauſam exponit, quo facto Bataur cum Romanis in gratiam rediere, veteri ſocietate fruents.

32. Otto van Veen, *The Conspiracy of Claudius Civilis and the Batavians in the Schakerbos*, 1612–13. Rijksmuseum, Amsterdam

händel - Gaystliche und Weltliche sachen ... betreffende ... In Acht büchern
... durch Marcum Tatium Alpinum gründtlich und auff's fleysigst ins Teutsch
transferiert unnd gebracht. Mit schönen Figuren durchaus gezyeret .....
Augsburg, H. Stayner, 1544, in-folio, Titel mit Holzschnitt, 9 Bll Vorrede u.
Register mit 2 blattgroßen Holzschnitten, 171 Blatt mit zahlreichen, z. T. blatt-
großen Holzschnitten. Holzdeckelband mit Schweinsldrücken, Schließen feh-
len. Auf dem Titelblatt 2 Sammler-Stempel und handschriftl. Besitzvermerk
aus jüngerer Zeit, vereinzelt Wurmsspuren, leicht gebräunt, gut erhalten.

Graesse 7/283. Ebert 235/9. BMC 889. Nagler 7.500.-
3/1444, 35. Die insgesamt 130 (davon 6 ganzseitigen) Holzschnitte sind vom

- # 100 =

138 VAENIUS, Otho, Batavorum cum Romanis Bellum, a Corn. Tacito lib. IV. & V. Hist. olim descriptum, figuris nunc aeneis expressum, - De Batavische oft Oude Hollandtsche Oorloghe ... Antwerpen, "apud Auctorem Vaeneunt", 1612, Titel+ 36 Bl Kupfer (Ant. Tempesta f. 1611)+ 1 leeres Bl, quer-4, Ldrbd d. Zeit, Rücken erneuert. ö. S. 2.500.-

Th. - B. 34/176. Wurzbach NL 742. Funck, Livre Belgrea grav. p 399 u. 404. "Die Stiche van Veens haben zu seiner Zeit großen Anklang gefunden und Veen den Ruf eines feingebildeten, dichterisch veranlagten Künstlers eingetragen ..."